

ARUM, DE HERVORMDE KERK

Geschiedenis

"Meer bijzonder en opvallend is de grootte van den doodenakker", merkte Jacob Hepkema omstreeks de eeuwwisseling op. De graven zijn sindsdien geruimd en de uitgestrektheid van de grasheuvel rond de kerk is er nog opvallender door geworden. Hepkema: "De huidige kerk met haar rijzige koepeltoren . . . munt volstrekt niet uit in fraaiheid of kracht van bouw". Hij onderkende niet de heel eigen kwaliteiten van het vrij jonge kerkgebouw. Het is niet bekend hoe de middeleeuwse kerk er uitgezien heeft. Een gedenksteen maakt melding van herbouw der kerk in 1628, maar een steen met het wapen Cammingha in de korfbogige ingang aan de noordzijde geeft het jaartal 1664 te lezen. Wat er toen met kerk of toren gebeurde, is onbekend gebleven. Wel wordt er in het Fries Museum te Leeuwarden een aquarel bewaard die Hendrik Tavenier in 1785 vervaardigde en ons een blik gunt op de achter vele bomen en boerderijen oprijzende 17de eeuwse kerk. Het was een vrij traditionele kerk die bestond uit een schip, een van hoge rondboogvensters voorziene vijf-zijdige koorsluiting en een vrij hoge toren met grote galmgaten en een bekroning in de vorm van een achzijdige ingesnoerde naaldspits. De rijzigheid van kerk en toren valt op, maar bedacht moet worden dat Tavenier in de hoogtematen eigenlijk altijd overdreef. Deze kerk werd tijdens een winteronweer op 12 februari 1836 door de bliksem getroffen en bij de daarop volgende uitslaande brand verwoest. Een omvangrijk opschrift op de herenbank in de koorsluiting geeft te lezen: "De voormalige toren en kerk zijn op den 12 february 1836 afgebrand en in datzelfde en volgende jaar herbouwd onder gunstige medewerking van den Edelachtb. Heere C. Binkes. Grietman van Wonseradeel en verdere leden des grietenybestuurs en het bestuur der kerkvoogden. J. A. Anema taxateur by het kadaster. J. D. Feikema, lid van den grietenyraad en P. J. Blanksma, landbouwer. Het voltooide kerkgebouw is op den 10 december 1837 ingewijd door den weleerw. zeer gel. Heer J. T. Dijkstra, predikant alhier naar aanleiding van 1 Joh. IV vers 8b God is liefde". In 1836 werd de jonge Leeuwarder bouwmeester Thomas Romein (1811 -1881) gevraagd om een ontwerp te leveren voor een nieuwe kerk te Arum. Een jaar eerder heeft hij waarschijnlijk meegewerkt aan de bouw van de Doopsgezinde Kerk te Akkrum die op naam van zijn vader Jacob staat. Het ontwerp, bewaard in het Fries Museum, laat een kerk zien waarvan de ingangspartij met een zuilenportiek op een hoge sokkel en met een bekronend froton en een lantaarntoren een typisch stedelijk karakter heeft. Het vrij smalle front zou het beter gedaan hebben in een gesloten stedelijke bebouwing dan in een vrijstaande positie. Toch zal dat de uitvoering niet belemmerd hebben; dat heeft de beperkte financiële draagkracht van de gemeente waarschijnlijk wel gedaan. Van Romeins ontwerp werd alleen de torenbekroning gerealiseerd, overigens kwam er een vrij traditionele kerk met toren.

Exterieur

In 1836-'37, dat is thans 150 jaar geleden, werd een vrij eenvoudige en ruime éénbeukige kerk met een voor 2/3 ingebouwde hoge toren gebouwd. De toren is opgetrokken van de toen gebruikelijke bruinrode steen, maar de kerk is in gele steen uitgevoerd, een kleurdifferentiatie die bij de grijsblauwe leibedekking heel bewust gekozen is. In de 19de eeuw werd de kalkhoudende gele steen beschouwd als een goedkoop materiaal gebruikt voor schuren en pakhuizen, voor zij- en achtergevels, maar juist niet voor een kerk. Maar de okergele kleur was voor de neo-classicistische architect Thomas Romein juist een kleur die hij op gevels graag toepaste. De kerk van Sint Jacobiparochie had hij ontworpen met oker-tinten op de gestucte muren en de kerk is vermoedelijk ook in die kleuren uitgevoerd en de door Romein verbouwde Westerkerk te Leeuwarden vertoont ook nog kleurresten in oker. Dankzij het materiaalgebruik kunnen we er ook vrijwel zeker van zijn dat de uitgevoerde eenvoudiger versie van de kerk van Arum ook naar de ideeën van Thomas Romein is uitgevoerd. Wat de vorm betreft heeft Romein voor de kerk teruggегреpen naar de beproefde traditionele laat-middeleeuwse dorpskerk. Een schip met een meerzijdige sluiting, met spitsboogramen en een traveeëngeleding door middel van twee maal versneden steunberen. De ingang bevindt zich niet in de voorgevel van de toren; daar zitten heel merkwaardig boven elkaar een radvenster en een rondboogvenster. De toegang is aangebracht in de eerste travée in de noordgevel. De ver ingebouwde torenromp reikt onversneden tot ver boven het kerkdak uit. In het hoogste gedeelte zitten aan elke zijde twee rondbogige galmgaten en een groot uurwerk. De torenromp wordt beëindigd door een ver uitstekende kroonlijst op consoles die de balustrade dragen. Romein heeft hier een lantaarnbekroning voor geprojecteerd die bestaat uit twee vierkante geledingen met poortvormige openingen tussen dunne pilasters. Het decoratieve schema van deze lantaarnbekroning doet Romein kennen als een architect die de neo-classicistische vormgeving op een heel persoonlijke wijze durfde toe te passen.

Interieur

Het schip van de kerk heeft een zeer gedrukt tongewelf dat op een koof met eenvoudige consoles rust. De wanden zijn vlak gestuct. Vier herenbanken bepalen het beeld van de oostzijde der kerk. De eerste, recht tegenover de preekstoel bezit een balustrade met snijwerk van aan ringen hangende draperieën met koorden en kwasten en enig loofwerk. Een huif met een fries en geblokte lijst wordt gedragen door ranke zuiltjes met composiet kapitelen. De tweede bank is niet overhuifd, maar bezit wel een balustrade met bladerenslingers. De derde herenbank vertoont veel overeenkomst met de eerste, maar in de balustrade is een vaas met loofwerk verwerkt en de luifel wordt hier bekroond door een driehoekig fronton. In de koorsluiting staat een herenbank met een voorschot waarin loofwerk en een spitsboogtracering zijn verwerkt. De luifel wordt gedragen door Ionische zuilen met in verhouding zware voluut-krullen en bekroond door een aedica (tempelvormig versieringsschema) met het opschrift over brand en herbouw. De preekstoel domineert het interieur door grootte en mate van versiering. De kuip is vierzijdig met afgesloten hoeken. De grote panelen kregen een versiering met lijstjes en rozetten, de hoekvlakken met afhangende guirlandes. Het ruggeschot met twee baretknoppen en fraaie bloemenguirlandes wordt geflankeerd door zuilen met composiet kapitelen. In plaats van een klankbord wordt het geheel bekroond door een hoge en op consoles rustende ver uitstekende kroonlijst met een kuifstuk in stilistisch zeer fantasierijke vormen. Door de veelheid aan soorten stijlen die in deze preekstoel verwerkt zijn, is hij niet anders te benoemen dan eclectisch, d.w.z. vervaardigd in een mengstijl waarin neo-classicisme en neo-maniërisme overheersen. Om de preekstoel is nog een volledig doophek met vaasvormige balusters aanwezig.

Oorspronkelijk bezat de kerk een **orgel** van Tobias en Coenraad Baders uit 1668. In 1824 onderging het een uitvoerige restauratie door L. J. van Dam, maar in de kerkbrand ging het kort daarna ten onder. D. J. Ypma uit Bolsward bouwde in 1840 een nieuw instrument, dat reeds in 1846 onder handen genomen moest worden door Willem Hardorff. In 1885 vernieuwde F. Leichel het orgel met behoud van de kast. Daarna, onder andere in 1940 en 1966, onderging het orgel nog herstellingen en wijzigingen. De huidige dispositie luidt:

Hoofdwerk

Bourdon 16 vt.
Prestant 8 vt.
Holpijp 8 vt.
Fluit 4 vt.
Octaaf 4 vt.
Octaaf 2 vt.
Quint 2 $\frac{2}{3}$ vt.
Mixture 4 sterk
Trompet 8 vt. (gehalveerd)
Viola di Gamba 8 vt.
Cornet 4 sterk

Bovenwerk

Lieflijk gedakt 8 vt.
Flautotraverso 8 vt.
Roerfluit 4 vt.
Octaaf 2 vt.
Clarinet 8 vt.
Nasard 2 $\frac{2}{3}$ vt
Tremulant

Pedaal

Prestant 16 vt.
Sublas 16 vt.
Octaafbas 4 vt.
Koraalbas 4 vt.
Bazuin 16 vt.

Pedaal-, manueelkoppel en ventiel

Peter Karstkarel
1986